

ՀԻՇԱՐԺԱՆ ՏԱՐԵԹՎԵՐ

**ԷԴՈՒԱՐԴ ԱԲԵԼԻ ԽԱՉԱՏՈՒՐՅԱՆ
(ծննդյան 100-ամյակին)***

2020թ. հունիսի 2-ին լրացավ երկրաբանա-միներալոգիական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Էդուարդ Աբելի Խաչատուրյանի ծննդյան 100-ամյակը: Նա ծնվել է Թբիլիսիում, 1937թ. ուսանել է Երևանի պետական համալսարանի երկրաբանա-աշխարհագրական ֆակուլտետում, ապա շարունակել ուսումը Թբիլիսիի պետական համալսարանում, որն ավարտել է 1941թ. նոյեմբերին:

1943թ.-ից մինչև իր վախճանը (1982 թ.) Է.Ա.Խաչատուրյանի գիտական գործունեությունը կապված էր Հայաստանի գիտությունների Ակադեմիայի Երկրաբանական գիտությունների ինստիտուտի (ԵԳԻ) հետ, որտեղ նա անցավ կրտսեր գիտական աշխատողի, ինստիտուտի գիտ. քարտուղարի, ավագ գիտական աշխատողի, Օգտակար հանածոների բաժնի վարիչի ուղին:

Է.Ա.Խաչատուրյանի գիտական գործունեության սկիզբը կապված էր Հայաստանի երկաթի հանքավայրերի ուսումնասիրության հետ, որի արդյունքները հիմք հանդիսացան նրա թեկնածուականատենախոսության (1950թ.), ապա “Генетические типы железорудных месторождений Армянской ССР и перспективы их освоения” (1953թ.) մենագրության համար, մենագրություն, որն առաջինն էր Հայաստանի երկաթի հանքավայրերի մասին:

1955թ.-ից սկիզբ է առնում Է.Ա.Խաչատուրյանի գիտական գործունեության նոր կարևոր փուլ, որը շարունակվեց մինչև նրա կյանքի վերջի տարիները և վերաբերում էր հրաքարային ֆորմացիայի հանքավայրերի երկրաբանությանը, միներալաբանությանը, երկրաքիմիային:

Առաջին անգամ նրա կողմից որոշվեցին և նկարագրվեցին մի շարք հազվագյուտ միներալներ, այդ թվում սուլֆիդներ, սուլֆատներ, տելու-

* Հիմք է հանդիսացել Զ.Ա.Хачатурян (к 60-летию со дня рождения) “Изв. АН АрмССР, Науки о Земле”, 1980, N 3, с. 82-86, հոդվածը:

րիդներ, նշվեցին պղինձ-հրաքարային, հրաքարա-բազմամետաղային հանքավայրերի առաջացման և տեղաբաշխման հիմնական օրինաչափությունները: Այդ հետազոտությունները ամփոփվեցին նրա դոկտորական ատենախոսությունում (1969թ.), որը 1977թ. լույս տեսավ “Минералогия, геохимия и генезис руд колчеданной формации Армянской ССР” մենագրության տեսքով: Հարկ է նշել Է.Ա.Խաչատուրյանի աշխատանքների կարևոր առանձնահատկությունը՝ նրանք, ինչպես օրենք, ավարտվում էին հետագա որոնողա-հետախուզական աշխատանքների հանձնարարականներով:

1957թ.-ից ղեկավարելով ԵԳԻ Օգտակար հանածոների բաժինը նա մեծ ուշադրություն էր դարձնում երիտասարդ գիտական կադրերի պատրաստմանը, որոնց շնորհիվ հետագայում կատարվեցին բազմակողմանի ուսումնասիրություններ հրաքարային օգտակար հանածոների առաջացման տարբեր ասպեկտների վերաբերյալ: 1970-ական թվականներին Կապանի հանքային շրջանում Է.Ա.Խաչատուրյանի ղեկավարությամբ կատարված համապարփակ հետազոտությունների արդյունքում պարզաբանվեցին մագմատիկ և մետասոմատիկ առաջացումների առանձնահատկությունները, հանքայնացման նյութական կազմը, տեղաբաշխման երկրաբանա-կառուցվածքային առանձնահատկությունները, կազմվեց նոր երկրաբանական քարտեզ, արտադրական կազմակերպություններին առաջարկվեցին կոնկրետ հեռանկարային տեղամասեր որոնողա-հետախուզական աշխատանքների իրականացման համար:

Է.Ա.Խաչատուրյանը ջանում էր ավելի սերտ համագործակցություն իրականացնել ՀՍՍՀ Երկրաբանական վարչության հետ, անմիջականորեն արձագանքել արտադրական կազմակերպություններին հուզող հարցերին:

Ղեկավարելով բաժնի երիտասարդ գիտաշխատողների կոլեկտիվը՝ նա մեծ ուշադրությամբ էր վերաբերվում նրանց առաջարկություններին և մտահաղացումներին, համատեղ քննարկումներ էր կազմակերպում վիճելի հարցերի մասին՝ նպատակ ունենալով հանգել ընդունելի տարբերակի:

Է.Ա.Խաչատուրյանը մի շարք տարիներ դասավանդել է «Միներալոգիա» և «Օգտակար հանածոների արդյունաբերական տիպերի հանքավայրեր» առարկաները Երևանի պետական համալսարանում և Երևանի պոլիտեխնիկական ինստիտուտում: 1971թ. նրան շնորհվեց պրոֆեսորի կոչում:

Է.Ա.Խաչատուրյանը համահեղինակ էր ակադ. Հ.Գ.Մադաթյանի ղեկավարությամբ կազմված “Прогнозно-металлогеническая карта Армянской ССР” քարտեզի: Նա ակտիվ մասնակից էր Հայաստանի և Բուլղարիայի հանքային ֆորմացիաների համեմատական ուսումնասիրությունների աշխատանքներին: Է.Ա.Խաչատուրյանը շուրջ 90 գիտական աշխատանքների հեղինակ և համահեղինակ էր, այդ թվում “Рассеянные металлы в рудах Армянской ССР” (1966г.), “Металлические

полезные ископаемые” (1967г.), “Алавердский рудный район” (1968г.): Նա հեղինակ էր հայերեն լեզվով տպագրված ՀՍՍՀ օգտակար հանածոներին նվիրված գիտա-հանրամատչելի գրքի:

Է.Ա.Խաչատուրյանը իրեն բնորոշ պատասխանատվությամբ և ջանասիրությամբ կատարում էր բազմաթիվ և տարաբնույթ հասարակական աշխատանքներ: 1971-1975թթ. նա «ՀՍՍՀ ԳԱ Տեղեկագիր Գիտություններ Երկրի մասին» հանդեսի պատասխանատու խմբագիրն էր, ՀՍՍՀ Պետական մրցանակների շնորհման գիտության ոլորտի երկրաբանա-լեռնային սեկցիայի, Բնության պաշտպանության հանրապետական խորհրդի, Երևանի պետական համալսարանի երկրաբանական ֆակուլտետի գիտ.խորհրդի, Երևանի պետական համալսարանի գիտական աստիճաններ շնորհման մասնագիտացված գիտ.խորհրդի, ՀՍՍՀ Երկրաբանական վարչության օգտակար հանածոների հաշվարկման մշտական հանձնաժողովի և մի շարք այլ հանձնաժողովների անդամ էր:

Է.Ա.Խաչատուրյանը մասնակից էր բազմաթիվ միջազգային, համամիութենական, հանրապետական գիտաժողովների պատշաճ ներկայացնելով Հայաստանի երկրաբանության նվաճումները: 1969թ. նա րնտրվեց Օգտակար հանածոների զենեգիսի միջազգային ասոցիացիայի (IAGOD) անդամ: Նկատի ունենալով Է.Ա.Խաչատուրյանի բազմամյա գիտական նվաճումները՝ նա պարգևատրվեց “За трудовую доблесть” մեդալով և ՀՍՍՀ ԳԱ Նախագահության «Վաստակագիր»-ով: Է.Ա.Խաչատուրյանը հետաքրքիր մտահաղացումներ ուներ հետագա համատեղ հետազոտությունների վերաբերյալ Ռուսաստանի, Վրաստանի, Ադրբեջանի, Ուկրաինայի, Բուլղարիայի գիտնականների հետ, որոնք վերաբերվում էին հրաքարային և հրաքարա-բազմամետաղային հանքավայրերի առաջացման և տեղաբաշխման հարցերի տարբեր ասպեկտներին, սակայն 1982թ. ապրիլին նա հանկարծամահ եղավ 62 տարեկան հասակում:

Է.Ա.Խաչատուրյանի մասին այս հակիրճ ակնարկի հիմնական նպատակն էր ծանոթացնել ինստիտուտի երիտասարդ գիտաշխատողներին ԵԳԻ երախատավորներից մեկի՝ Է.Ա.Խաչատուրյանի բազմակողմանի գործունեության հետ, որը իր կյանքը անվերապահորեն նվիրաբերեց երկրաբանական գիտությանը:

ՀՀ ԳԱԱ թղթ.անդամ
Ռ.Մելքոնյան